

Pesten op school: secundaire analyse op data uit de Veiligheidsmonitor

Onderzoeksverslag

Prof. dr. Ton Mooij | Daan Fettelaar MSc | drs. Wouter de Wit

its

Pesten op school: secundaire analyse op data uit de Veiligheidsmonitor

Onderzoeksverslag

Prof. dr. Ton Mooij | Daan Fettelaar MSc | drs. Wouter de Wit

Juni 2013

ISBN 978-90-5554-454-7
NUR 840

Projectnummer: 34001386
Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

© 2013 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Doel en beoogde opbrengst van het onderzoek	1
1.2	Beknopte informatie over de Veiligheidsmonitor	1
1.3	Rapportage	2
2	Inhoudelijke uitwerking en opzet van de secundaire analyses	3
2.1	Het begrip ‘pesten’	3
2.2	Operationalisatie	3
2.3	Opzet van de secundaire analyses	4
3	Resultaten	7
3.1	Geweld, pesten en veilig voelen in de Veiligheidsmonitor 2006 - 2012	7
3.2	Keuze van de definitie van pesten in de Veiligheidsmonitor	9
3.3	Pesten in de Veiligheidsmonitor 2006 – 2012: frequentie per geweldsoort	9
3.4	Nulmeting van pesten wat betreft toekomstige metingen	11
3.5	Wijzen waarop wordt gepest	11
4	Meting van pesten in de toekomstige Veiligheidsmonitor	13
5	Referenties	15
	Bijlage: Pesten in eerdere landelijke onderzoeken (1991, 1993, 2000)	17

1 Inleiding

1.1 Doel en beoogde opbrengst van het onderzoek

In maart 2013 verzocht het ministerie van OCW het ITS om een onderzoek in de vorm van een secundaire analyse. Deze diende plaats te vinden op gegevens wat betreft ‘pesten’ die werden verzameld via de monitor naar ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen in het voortgezet onderwijs, primair onderwijs en speciaal onderwijs (hierna ‘de Veiligheidsmonitor’).

Het ministerie formuleerde als doel van dit onderzoek: het verkrijgen van nader inzicht in de monitorgegevens die zijn gerelateerd aan ‘pesten’ in de periode 2006-2012. De beoogde opbrengst hiervan is een ‘nulmeting’ wat betreft de aard en omvang van pesten in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs. Tevens dienen de uitkomsten van het onderzoek bij te dragen aan een operationalisering van pesten die in volgende metingen met de Veiligheidsmonitor op eenvoudige wijze kan plaatsvinden.

1.2 Beknopte informatie over de Veiligheidsmonitor

De Veiligheidsmonitor is in 2005 door het ITS ontwikkeld op grond van eerdere onderzoeken naar sociale veiligheid in het primair (speciaal) en voortgezet (speciaal) onderwijs. Dit betrof onderzoeken naar pesten, leerlinggeweld, de veilige school en de evaluatie hiervan, en de preventieve aanpak van antisociaal gedrag op school (zie Mooij, 1992, 1994, 2001; Mooij, Selten, & Smeets, 1998). In 2005 werd, in overleg met het ministerie van OCW, de meting in de monitor gericht op bepaling van de stand van zaken en benodigde ontwikkelingen wat betreft de sociale veiligheid in en rond scholen. Ter realisatie van dit doel werden drie typen indicatoren uitgewerkt:

1. sociaal veiligheidsbeleid en veiligheidsmaatregelen (gegevens verkregen bij leiding, personeel, en leerlingen);
2. ervaring van sociale (on)veiligheid (gegevens verkregen bij leiding, personeel, en leerlingen);
3. achtergrondkenmerken van leerlingen, personeel en ouders; of ook kenmerken van schoollocaties.

Via deze Veiligheidsmonitor zijn van 2006 tot en met 2012 herhaald vele gegevens verkregen over velerlei veiligheidskenmerken en de ontwikkelingen daarin van scholen, leidinggevenden, docenten en onderwijsondersteunend personeel (OOP), leerlingen, en ouders (ouders slechts in het primair onderwijs). Sinds 2006 vinden landelijke afnamen met de Veiligheidsmonitor één keer per twee jaren plaats in het voortgezet (speciaal) onderwijs ofwel V(S)O. De aantallen wat betreft deelname zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1 – V(S)O: aantallen deelnemende schoollocaties, leidinggevendenden, docenten/OOP en leerlingen; per jaar van landelijke afname

	Locaties	Leidinggevendenden	Docenten / OOP	Leerlingen
2012	45	139	1.318	8.827
2010	140	470	5.363	58.369
2008	219	606	6.230	78.840
2006	214	629	6.897	80.790

In het primair (speciaal) onderwijs, ofwel P(S)O, wordt deze monitor sedert 2010 afgenomen. De deelnemende aantallen scholen, directieleden of schoolleiding, leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel (OOP), leerlingen in de groepen 7 en 8, en ouders van leerlingen, zijn vermeld in Tabel 2.

Tabel 2 – P(S)O: aantallen deelnemende schoollocaties, leidinggevendenden, leerkrachten/OOP, leerlingen, en ouders; per jaar van landelijke afname

Jaar	Locaties	Leiding	Leerkrachten /		
			OOP	Leerlingen	Ouders
2012	78	107	920	3.278	385
2010	49	75	580	1.917	359

De methodologische kwaliteiten van de Veiligheidsmonitor zijn in het kader van elke landelijke afname statistisch geanalyseerd en gecontroleerd. Hierbij werd onder meer aandacht gegeven aan de betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit; ook zijn verschillende psychometrische analyses en multiniveau secundaire analyses verricht op de gegevens (zie bijvoorbeeld Mooij, 2011a, 2011b, 2012a, 2012b; Mooij, Smeets, & De Wit, 2011; Mooij & Fettelaar, 2013). De overall conclusie is dat de methodologische kwaliteitseisen ruimschoots worden behaald (vgl. ook Witvliet e.a., 2012). Tevens kan de informatie uit de diverse aanvullende analyses dienen ter ondersteuning van aanpakken ter vergroting van de sociale veiligheid en integratie in en rond scholen (zie ook de conclusies en aanbevelingen in Mooij & Witvliet, 2012; vgl. ook Onderwijsraad, 2006).

1.3 Rapportage

De voorliggende rapportage bevat de kern van de uitwerking, resultaten en conclusies van de nu gevraagde secundaire analyses naar pesten. De specificaties, verantwoording en resultaten van alle analysestappen zijn vermeld bij Fettelaar, Mooij, en De Wit (2013).

2 Inhoudelijke uitwerking en opzet van de secundaire analyses

2.1 Het begrip ‘pesten’

‘Pesten’ is het ‘bij herhaling en langdurig blootstaan aan negatieve, antisociale of agressieve handelingen verricht door één of meer andere personen’ (vgl. Mooij, 2010; Olweus, 1987). ‘Geweld’ is een eenmalige of herhaalde handeling waarbij een of meer andere personen, of zaken, ernstige schade (fysiek, materieel, sociaal, psychologisch of anderszins) wordt toegebracht; een ‘incident’ (in deze context) is een eenmalige gewelddadige handeling die qua inhoud en mate van ernst kan variëren (vgl. Loeber e.a., 2008).

Gedragingen of activiteiten die te karakteriseren zijn als pesten, geweld en incident overlappen elkaar: pesten hoeft qua ernst van afzonderlijke negatieve handeling niet ‘echt’ gewelddadig te zijn (maar is dit veelal wel in zijn herhaling en in de voortdurende consequenties voor het slachtoffer); pesten is – per definitie – geen incident, maar een reeks incidenten kan wel pesten impliceren; geweld kan zich herhaald voordoen bij eenzelfde persoon en is dan geen incident; omgekeerd is een incident (in deze context) altijd wel (bedoeld als) gewelddadig. Daar komt nog bij dat er verscheidene inhoudelijke gedragsdimensies zijn waarop antisociaal gedrag kan worden geuit; ook zijn er velerlei andere invalshoeken waarop geweld kan worden gedefinieerd en geanalyseerd (zie voor een overzicht: Mooij & De Wit, 2009).

2.2 Operationalisatie

Ter ondervanging van de vele begripsmatige en operationele onduidelijkheden zijn in de Veiligheidsmonitor verschillende aspecten van antisociaal gedrag nauwkeurig onderscheiden en gemeten. Dat wil zeggen dat onder meer:

- zes verschillende soorten gewelddadig gedrag worden onderscheiden (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamenlijk, grof lichamenlijk, seksueel);
- binnen elke soort geweld diverse handelingen worden onderscheiden;
- een bepaalde tijdsduur is vastgesteld: nagegaan wordt of respondent bepaald geweld heeft ervaren sinds de laatste zomervakantie. De bedoeling hiervan is een tijdsduur van circa een half jaar te meten (uitgaande van monitorafname in januari-februari);
- als men dit geweld heeft ervaren, wordt nagegaan of men slachtoffer, of ook dader, of ook getuige was (specificatie van de eigen rol in het antisociaal gedrag);
- binnen elke combinatie van eigen rol en de complementaire rol van de andere sociale actor wordt nagegaan hoeveel keer dit gebeurde (de frequentie indiceert een onderscheid naar enerzijds incident / geweld en anderzijds pesten);
- of dader(s) dan wel slachtoffer(s) dezelfde personen waren (ook binnen de indicatie van pesten);
- hoe het antisociale gedrag gebeurde (van persoon tot persoon, via mobieltje, via telefoon, via internet / pc van school, via internet / pc thuis).

Deze verschillende kenmerken van antisociaal gedrag zijn sinds 2006 standaard opgenomen in de Veiligheidsmonitor. Dit houdt in dat er van vele leerlingen en docenten / leerkrachten en onderwijsondersteunend personeel (OOP) gegevens zijn over al deze en nog andere gedragsaspecten (zie voor de aantallen: Tabellen 1 en 2). Deze begripsdefinities en operationalisering maken een meer volledige analyse van veiligheidsgegevens mogelijk. Een nadeel is echter dat de meting van pesten op zich niet eenvoudig plaatsvindt en nadere, diepgaander analyse vraagt. In dit verband dienen de nu aan de orde zijnde analyses met name een basis te creëren voor (ook) een eenvoudige meting van pesten in de toekomst. Ofwel: de tot nu toe verkregen gegevens over pesten worden tevens benut ter bepaling van een ‘nulmeting’ voor het toekomstig monitoren van pesten in het basis- en voortgezet onderwijs (met behulp van de Veiligheidsmonitor).

2.3 Opzet van de secundaire analyses

De secundaire analyses worden uitgevoerd op de respondentgroepen P(S)O 2010 - 2012 en V(S)O 2006, 2008, 2010, en 2012 (vgl. Mooij & Witvliet, 2012; Witvliet et al., 2012). De analyses worden bij leerlingen en het personeel apart verricht. Per respondentgroep / jaar worden, per onderscheiden rol (slachtoffer, dader, slachtoffer en dader), indicatoren gepresenteerd van het ervaren van:

1. Geen geweld;
2. Incidenteel geweld;
3. Structureel geweld (=pesten); ook wordt nagegaan of sprake is van dezelfde resp. verschillende dader(s) / slachtoffer(s), en hoe dit gebeurt.

Ter validering van de resultaten wat betreft ‘pesten’ worden ook uitsplitsingen naar gevoelens van (on)veiligheid op school in de berekeningen betrokken. De verwachting is dat zich hier plausibele samenhangen voordoen: naarmate leerlingen of personeel meer worden gepest, zullen zij zich op school onveiliger voelen dan andere leerlingen of ander personeel. Naarmate deze verwachtingen overeen komen met de empirie, wordt de validiteit van de gehanteerde operationalisering van pesten op scholen ondersteund.

Bij de analyse van de gegevens in relatie tot ‘pesten’ worden volgende specificaties benut:

- respondent kan sedert de laatste zomervakantie géén geweld, één maal geweld (‘incident’), of meer dan één maal geweld hebben ervaren;
- respondent kan dit hebben ervaren in de rol van slachtoffer, als dader, of beide;
- deze ervaring wordt uitgesplitst naar zes soorten gewelddadig gedrag (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamenlijk, grof lichamenlijk, seksueel). Bij de data-afname zijn hier bij de verdeling over respondenten random selecties gemaakt om niet steeds elke variant bij elke respondent af te hoeven nemen;

- indien statistisch voldoende aantallen respondenten beschikbaar zijn, wordt het ervaren van pesten ook uitgesplitst naar het kenmerk of dader(s), dan wel slachtoffer(s), dezelfde personen waren;
- indien statistisch voldoende aantallen respondenten beschikbaar zijn, wordt het ervaren van pesten ook nog uitgesplitst naar hoe het antisociale gedrag gebeurde (van persoon tot persoon, via mobieltje, via telefoon, via internet / pc van school, via internet / pc thuis, anders).

De belangrijkste variabelen in, en de globale opzet van, de secundaire analyses worden in Tabel 3 schematisch weergegeven.

Tabel 3 – Belangrijkste variabelen en globale opzet van de secundaire analyses

Eigen rol	Drie categorieën ervaring geweld	Pesten gemeten via zes soorten geweld						Dader dezelfde, slachtoffer dezelfde	Varianten hoe (p-p; mob; tel.; int. school; int. thuis; anders	Gevoelens van veiligheid op school
		Verbaal	Materieel	Sociaal	Licht lich	Grof lich	Seksueel			
Slachtoffer	0=geen	%						---	---	%
	1=incident							---	---	%
	>1=pesten							2 varianten	6 varianten	%
Dader	0=geen							---	---	%
	1=incident							---	---	%
	>1=pesten							2 varianten	6 varianten	%
Slachtoffer en dader	0=geen							---	---	%
	1=incident							---	---	%
	>1=pesten							2 varianten	6 varianten	%

De meetresultaten dienen voor de verschillende jaren en onderwijstypen op dezelfde wijze te worden geanalyseerd. Dit is van belang vanwege verschillen in enquêtestructuur tussen de meetjaren en de onderwijstypen, en de daarmee verband houdende wijze van random respondentselectie (zie voor details: Fettelaar et al., 2013; Mooij & Witvliet, 2012; Witvliet et al., 2012).

In deze publicatie worden resulterende landelijke percentages wat betreft pesten in het V(S)O weergegeven over de jaren 2006, 2008, 2010, en 2012; in het P(S)O gaat het om de jaren 2010 en 2012. De gegevens worden apart voor leerlingen en onderwijspersoneel gepresenteerd. Aanvullend worden, ter vergelijking, in de bijlage nog resultaten weergegeven uit landelijke onderzoeken naar pesten in de jaren 1991, 1993 en 2000.

3 Resultaten

3.1 Geweld, pesten en veilig voelen in de Veiligheidsmonitor 2006 - 2012

Ten eerste gaat het om de frequentie van het ervaren van geweld en pesten en de samenhang daarvan met de mate van het zich veilig voelen in school. De verwachting hierbij is: *als de monitorgegevens valide worden gemeten, dient het minder frequent ervaren van geweld en pesten op school samen te gaan met het zich mètèr veilig voelen op school.*

In de Veiligheidsmonitor wordt onderscheid gemaakt naar frequentie van ervaren geweld en pesten, en tevens of hierbij dezelfde dan wel verschillende slachtoffers / daders of tegenpartijen zijn betrokken. De frequentie varieert van: nooit – een enkele keer – een keer per maand – een keer per week – enkele keren per week – elke dag. Via deze specificaties kan later de keuze voor de grens tussen ‘geweld’ en ‘pesten’ empirisch worden verantwoord. Tevens is aan zowel leerlingen als personeel gevraagd of zij zich veilig voelen op zeven locaties in school:

1. in de klas;
2. in studie- of werklokalen (niet gevraagd in het P(S)O);
3. op de gangen;
4. in de kantine;
5. bij de toiletten;
6. in/bij de hal/kluisjes (niet gevraagd in het P(S)O);
7. op het schoolplein.

Een leerling of personeelslid voelt zich op school veilig wanneer hij of zij zich op alle zeven schoollocaties veilig voelt in het V(S)O resp. op alle vijf locaties in het P(S)O. Wanneer dit niet het geval is, voelt deze persoon zich onveilig op school (vgl. ook Mooij & Fettelaar, 2013). De resultaten hiervan berekend over leerlingen V(S)O wat betreft alle onderzoeksjaren 2006, 2008, 2010 en 2012 staan in Tabel 4 op de volgende pagina.

In Tabel 4 wordt duidelijk dat, ten opzichte van de referentiecategorie ‘nooit geweld ervaren = 89,4% beneden in de Tabel, elke andere categorie die wel geweld / pesten heeft ervaren, zich relatief minder veilig voelt. Ook de interactiepartner of tegenpartij doet ertoe: leerlingen die geweld of pesten ervaren via eenzelfde tegenpartij, voelen zich relatief veiliger in school dan leerlingen die dit geweld of pesten ervaren via verschillende anderen. Naarmate de frequentie van geweld toeneemt, dus overgaat in pesten, nemen de gevoelens van veiligheid in school steeds verder af. In Tabel 4 blijken ook duidelijke verschillen tussen slachtoffer-zijn of dader-zijn op te treden: daders voelen zich duidelijk veiliger op school dan slachtoffers. Zowel slachtoffer- als ook dader-zijn bevindt zich daar tussenin. Uitsplitsing naar de zes soorten geweld resulteert in een vergelijkbaar beeld bij leerlingen in het V(S)O (vgl. Fettelaar et al., 2013).

Tabel 4 – Leerlingen V(S)O: percentages veilig voelen op school, uitgesplitst naar tegenpartij, slachtoffer- en daderschap, en frequentie van geweld / pesten over 2006 - 2012

Zich veilig voelen in school, in percentages							
Frequentie ervaren van geweld / pesten	een enkele keer	een keer per maand	een keer per week	enkele keren per week	elke dag	totaal	aantal leerlingen
<i>Zelfde tegenpartij</i>							
Slachtoffer	72,5%	61,8%	61,8%	54,4%	49,7%	65,3%	4878
Dader	86,0%	86,7%	82,7%	83,8%	75,6%	84,8%	1685
<i>Verschillende tegenpartij</i>							
Slachtoffer	70,4%	55,8%	51,3%	47,3%	36,7%	58,9%	4528
Dader	88,2%	81,2%	83,4%	81,1%	57,4%	80,0%	3455
<i>Totaal</i>							
Slachtoffer	71,5%	58,8%	56,9%	51,2%	41,8%	65,0%	11983
Dader	87,4%	82,9%	83,2%	81,9%	60,2%	83,4%	7420
Slachtoffer & dader	79,8%	68,8%	66,5%	71,1%	43,9%	72,1%	2409
<i>Referentiecategorie</i>							
Nooit geweld ervaren						89,4%*	

* zonder 2006.

Wat betreft het personeel V(S)O over de jaren 2006 – 2012 doet zich het volgende voor (Fettelaar et al., 2013): slechts de categorie ‘slachtoffer-zijn’ van ‘eenzelfde tegenpartij’ toont het patroon zoals algemeen bij de leerlingen V(S)O in Tabel 4. Dus: bij toename van ervaren geweld en pesten door het personeel V(S)O, neemt bij hen het gevoel van veiligheid in school af (van 80,5% naar 73,3%). Bij de overige categorieën of indelingen zijn hier verder geen duidelijke trends.

Bij leerlingen in het P(S)O doen zich in de meetjaren 2010 en 2012 vergelijkbare samenhangen voor als bij de leerlingen V(S)O (vgl. Tabel 4); dit dan in de rol van slachtoffer, bij eenzelfde tegenpartij als ook bij verschillende tegenpartijen. Bij het personeel P(S)O zijn deze analyses niet goed mogelijk wegens de relatief lage aantallen.

Deze samenhangen tussen frequentie van ervaren geweld / pesten en gevoelens van veiligheid in school onderstrepen de validiteit van de metingen via de Veiligheidsmonitor. Eveneens wordt duidelijk dat, zoals ook in de uitwerking van pesten conform Olweus (zie par. 2.1 en de bijlage), de keuze van een bepaalde frequentie van ervaren geweld identiek

is aan de keuze van een definitie van pesten. Bovendien: een keuze van een bepaalde frequentie heeft consequenties voor de omvang van de categorie personen die wordt gepest, of zelf pest.

3.2 Keuze van de definitie van pesten in de Veiligheidsmonitor

De definitie van pesten wordt, in aansluiting op de oorspronkelijke operationalisatie door Olweus (zie de bijlage), veelal gekoppeld aan de som van de percentages bij de antwoordalternatieven: ‘regelmatig’, ‘ongeveer één keer per week’, en ‘verschillende keren per week’. Bij Olweus hebben die betrekking op een geheel schooljaar. In de Veiligheidsmonitor wordt respondenten informatie gevraagd over circa een half schooljaar. Nagegaan wordt de frequentie van het ervaren van geweld: ‘nooit’, ‘een enkele keer’, ‘een keer per maand’, ‘een keer per week’, ‘enkele keren per week’, en ‘elke dag’: zie ook Tabel 4.

Conform de oorspronkelijke betekenis en werkwijze bij Olweus kiezen wij dan voor de definitie van pesten als ‘het één keer per maand of vaker ervaren van geweld op school’. Deze keuze wordt mede gesteund door het verloop in de percentages in Tabel 4 (een duidelijke daling bij ‘één keer per maand’ ervaren van geweld). Deze keuze laat onverlet dat het enkele keren per week, of elke dag, ervaren van geweld op school indicaties zijn van een steeds intensiever pestproces, met mogelijk veel ernstiger consequenties.

3.3 Pesten in de Veiligheidsmonitor 2006 – 2012: frequentie per geweldsoort

In de Veiligheidsmonitor geeft een respondent aan of hij of zij ervaring heeft met geweld volgens verschillende responscategorieën, namelijk ‘slachtoffer’, ‘dader’, of ook ‘getuige’. Een ‘restcategorie’ bestaat uit respondenten die ofwel geen geweld hebben ervaren, ofwel niet eenduidig antwoorden. Deze variatie in ervaring met geweld is ook van belang bij de berekening van de omvang ofwel mate van pesten. In deze publicatie benutten wij de informatie betreffende al deze responscategorieën: een percentage slachtoffers wordt uitgedrukt ten opzichte van het totaal aantal in de analyse geselecteerde respondenten. Dit resulteert in berekeningen van ondergrenzen van de omvang van het pesten in landelijk opzicht. We berekenen de bijbehorende percentages conform de definitie ‘het één keer per maand of vaker ervaren van geweld op school’, zonder verdere uitsplitsingen naar bijvoorbeeld tegenpartij.

In Tabel 5 op de volgende pagina staan de percentages ‘pesten’ verkregen bij leerlingen en personeel V(S)O over de jaren 2006, 2008, 2010 en 2012; ook zijn gegevens van leerlingen en personeel in het P(S)O in 2012 opgenomen (over 2010, en over seksueel geweld, zijn in het P(S)O onvoldoende gegevens voor adequate analyse). De percentages zijn per geweldsoort uitgesplitst naar de rol van slachtoffer, dader, en slachtoffer en dader. Bij leerlingen en personeel zijn de percentages ‘slachtoffer van verbaal pesten’ rela-

tief het hoogst (van 1 – 12%), gevolgd door sociaal pesten (circa 1 – 7%) en materieel pesten (circa 2 – 5%). Bij leerlingen is licht lichamelijk pesten ook van belang (circa 3 – 6%). Licht lichamelijk, grof lichamelijk en seksueel pesten doen zich bij personeel weinig voor (beneden 1%). In het algemeen ervaren leerlingen vaker pestgedrag dan personeel.

Tabel 5 – Percentages pesten bij leerlingen en personeel V(S)O en P(S)O; per geweldsoort uitgesplitst naar slachtoffer, dader, en slachtoffer en dader

	Leerlingen		Personeel	
	V(S)O 2006 - 2012	P(S)O 2012	V(S)O 2006 - 2012	P(S)O 2012
<i>Verbaal geweld</i>				
Slachtoffer	5,0%	9,5%	11,5%	1,1%
Dader	2,6%	1,4%	0,1%	0,0%
Slachtoffer & dader	1,6%	0,6%	0,8%	0,0%
<i>Materiaal geweld</i>				
Slachtoffer	1,6%	4,9%	2,6%	1,8%
Dader	0,9%	0,3%	0,0%	0,0%
Slachtoffer & dader	0,4%	0,2%	0,0%	0,0%
<i>Sociaal geweld</i>				
Slachtoffer	3,8%	6,8%	3,3%	0,5%
Dader	1,4%	1,5%	0,1%	0,0%
Slachtoffer & dader	0,5%	0,8%	0,1%	0,0%
<i>Licht lichamelijk</i>				
Slachtoffer	3,1%	5,5%	0,5%	0,4%
Dader	1,6%	1,5%	0,0%	0,0%
Slachtoffer & dader	1,0%	1,0%	0,0%	0,0%
<i>Grof lichamelijk</i>				
Slachtoffer	0,7%	3,3%	0,1%	0,0%
Dader	0,6%	1,3%	0,0%	0,0%
Slachtoffer & dader	0,2%	0,6%	0,0%	0,0%
<i>Seksueel geweld</i>				
Slachtoffer	0,8%	---	0,7%	---
Dader	0,5%	---	0,0%	---
Slachtoffer & dader	0,2%	---	0,0%	---

Wat betreft slachtofferschap van pesten vinden we bij de leerlingen P(S)O relatief hogere percentages dan bij leerlingen V(S)O (zie Tabel 5). Bij het personeel is dit omgekeerd: in het P(S)O ervaart het personeel relatief minder pestgedrag dan in het V(S)O (zie met name de percentages bij verbaal en sociaal geweld).

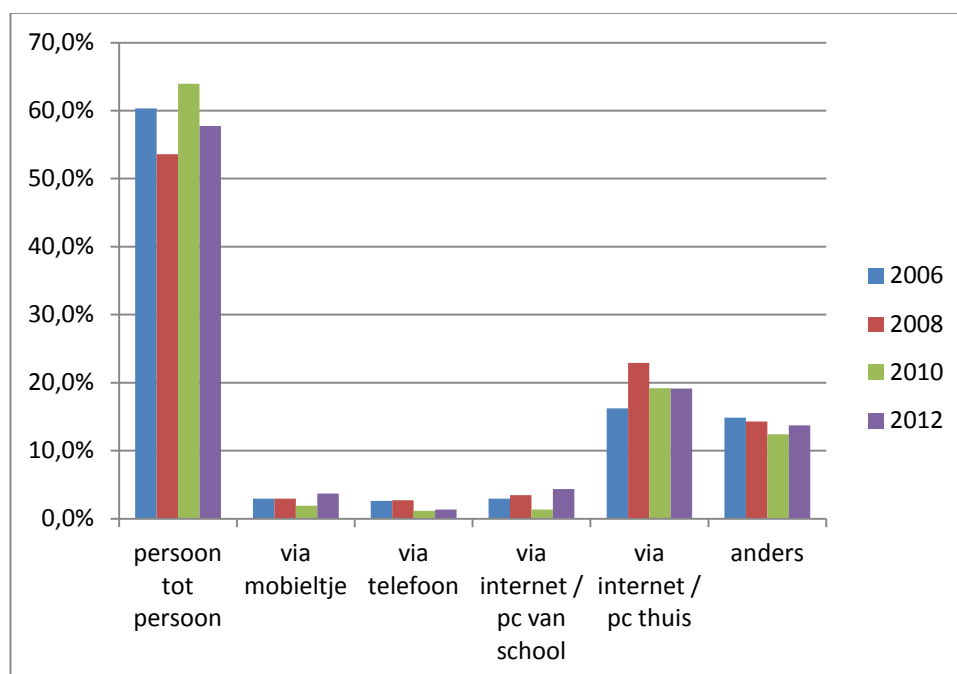
3.4 Nulmeting van pesten wat betreft toekomstige metingen

De percentages in Tabel 5 vormen indicatoren van een ‘nulmeting’ van pesten ten behoeve van volgende metingen met de Veiligheidsmonitor. Deze percentages kunnen bijvoorbeeld ook dienen in het kader van de evaluatie van bepaalde beleidsmaatregelen of ook interventies op landelijk niveau, of op schoolniveau (vgl. Mooij, 1999a, 1999b, 2001, 2005; Mooij et al., 1998; Mooij & Witvliet, 2012).

3.5 Wijzen waarop wordt gepest

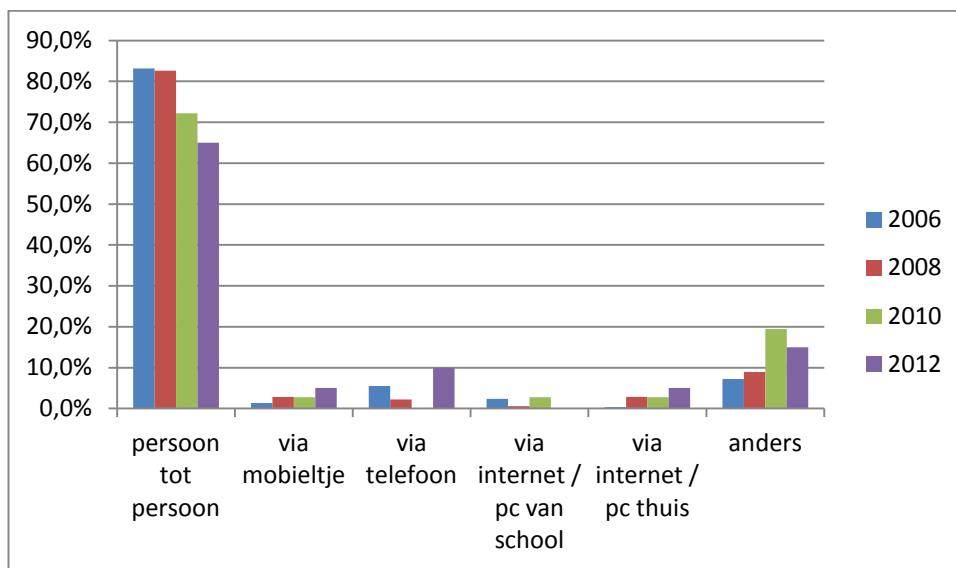
Binnen de categorie respondenten die één keer per maand of vaker slachtoffer is van een bepaald soort geweld, is via verdiepingsvragen ook geanalyseerd hoe dit plaatsvindt. De antwoordalternatieven zijn: van persoon tot persoon; via mobieltje; via telefoon; via internet (pc van school); via internet (pc thuis); of anders. De resultaten van leerlingen in het V(S)O zijn, onderscheiden naar meetjaar, opgenomen in onderstaande Figuur 1.

Figuur 1 – Leerlingen V(S)O: slachtoffers over de wijzen waarop wordt gepest

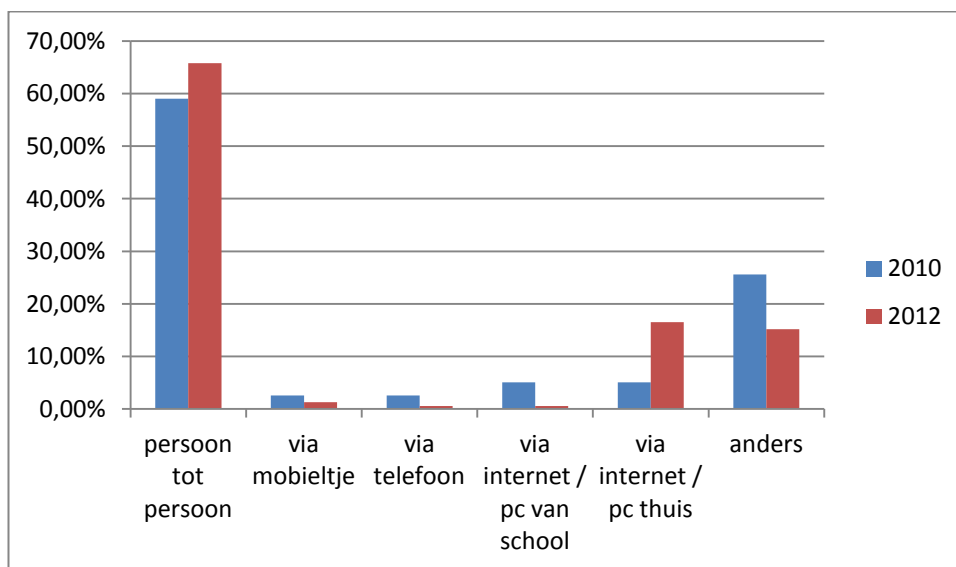

Bij leerlingslachtoffers V(S)O gebeurt pesten met name van persoon tot persoon (circa 60%), gevolgd door via internet / pc thuis (circa 20%). Over de jaren 2008 – 2012 is er geen duidelijke trend. In Figuur 2 zijn resultaten van het personeel V(S)O opgenomen. Hier gebeurt pesten vooral van persoon tot persoon (van circa 83% in 2006 tot circa 65% in 2012). De categorie ‘anders’ is de tweede in belangrijkheid. Over de jaren neemt deze iets toe. Pesten bij leerlingen P(S)O gebeurt met name van persoon tot persoon (circa 60%), gevolgd door de categorie ‘anders’ en ‘via internet / pc thuis’: zie Figuur 3.

Figuur 2 – Personeel V(S)O: slachtoffers over de wijzen waarop wordt gepest

Figuur 3 – Leerlingen P(S)O: slachtoffers over de wijzen waarop wordt gepest

4 Meting van pesten in de toekomstige Veiligheidsmonitor

In de toekomstige Veiligheidsmonitor dient ‘pesten’ ook op eenvoudige wijze te kunnen worden gemeten. Van belang is hier dat, in vergelijking met de eerdere metingen, ‘directe’ vragen naar pesten op school worden toegevoegd voor zowel leerlingen als personeel.

Het is bijvoorbeeld mogelijk enkele van de vragen uit 1991, 1993 of 2000 op te nemen (zie ook de bijlage). Hiermee wordt een landelijke vergelijking over een grote tijdsperiode gerealiseerd. Ook kunnen enkele nieuwe vragen worden geïntroduceerd. Daarnaast zijn medio 2012 door het ITS al enkele aanpassingen doorgevoerd in de vragenlijst van de Veiligheidsmonitor. Deze veranderingen zijn ingegeven door de toegenomen aandacht voor pesten en de mogelijke vereenvoudiging van de structuur van de vragenlijsten. Deze aanpassing is aanvullend ten opzichte van de bestaande vragen. Bij de wijzigingen is aldus rekening gehouden met de mogelijkheid de resultaten in Tabel 5 te gebruiken als ‘empirische loopbrug’ naar toekomstige metingen van pesten.

De reeds toegevoegde vragen zijn bedoeld voor leerlingen (je-variant) en leerkrachten / docenten en OOP (u-variant). De je-variant staat in het volgende overzicht:

Pesten

Pest je anderen? (vijf antwoordalternatieven); Indien nooit: Ga verder met vraag ...

- nooit
- minder dan 1x per maand
- 1 x per maand of vaker
- 1 x per week of vaker
- 1 x per dag of vaker

Op welke manier(en) pest je? (vier antwoordalternatieven: nooit, soms, vaak, altijd)

- persoonlijk
- via briefjes
- via telefoneren
- via internet, email, chat of sms

Word je zelf gepest? Indien nooit: Ga verder met vraag ...

- minder dan 1x per maand
- 1 x per maand of vaker
- 1 x per week of vaker
- 1 x per dag of vaker

Op welke manier(en) word je gepest? (antwoordalternatieven: nooit, soms, vaak, altijd)

- persoonlijk
- via briefjes
- via telefoneren
- via internet, email, chat of sms

Voor andere, of ook verdergaande, aanpassingen in de meting van pesten overleggen wij graag met het Ministerie van OCW. Wij hechten hierbij wel aan de mogelijkheid de nieuwe meting van pesten te kunnen valideren. Om die reden is ook in de reeds vernieuwde opzet van de Veiligheidsmonitor een belangrijk deel van de oorspronkelijke verdiepingsvragen gehandhaafd.

5 Referenties

- Fettelaar, D., Mooij, T., & De Wit (2013). *Secundaire analyse van pesten in de Veiligheidsmonitor 2006 – 2012; Intern verslag*. Nijmegen: Radboud Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Loeber, R., Slot, N. W., Van der Laan, P., & Hoeve, M. (Eds.). (2008). *Tomorrow's criminals. The development of child delinquency and effective interventions*. Farnham: Ashgate.
- Mooij, T. (1992). *Pesten in het onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Mooij, T. (1994). *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs. Sociale binding van scholieren*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Mooij, T. (1999a). Promoting prosocial pupil behaviour: 1: A multilevel theoretical model. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 469-478.
- Mooij, T. (1999b). Promoting prosocial pupil behaviour: 2: Secondary school intervention and pupil effects. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 479-504.
- Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag. Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Mooij, T. (2005). National campaign effects on secondary pupils' bullying and violence. *British Journal of Educational Psychology*, 75(3), 489-511.
- Mooij, T. (2010). Pesten op de basisschool. In R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan, M. Hoeve, & D. Graas (Eds.), *Misdadigers van morgen? Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners* (pp. 101-108). Amsterdam: SWP.
- Mooij, T. (2011a). Differences in pupil characteristics and motives in being a victim, perpetrator and witness of violence in secondary education. *Research Papers in Education*, 26(1), 105-128.
- Mooij, T. (2011b). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 227-253.
- Mooij, T. (2012a). Personal, family, and school influences on secondary pupils' feelings of safety at school, in the school surroundings and at home. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 18(2), 129-157.
- Mooij, T. (2012b). A Mokken scale to assess secondary pupils' experience of violence in terms of severity. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 30(5), 496-508.
- Mooij, T., & De Wit, W. (2009). *Definities van incidenten in het onderwijs. Advies*. Nijmegen: Radboud Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Mooij, T., De Wit, & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en Voortgezet Onderwijs 2006 - 2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.

- Mooij, T., & Fettelaar, D. (2013). School and pupil effects on secondary pupils' feelings of safety in school, around school, and at home. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(6), 1240-1265.
- Mooij, T., Selten, R., & Smeets, E. (1998). *Preventie van leerlingagressie door bevordering van pro-sociaal gedrag*. Nijmegen: Katholieke Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Mooij, T., Smeets, E., & De Wit, W. (2011). Multi-level aspects of social cohesion of secondary schools and pupils' feelings of safety. *British Journal of Educational Psychology*, 81(3), 369-390.
- Mooij, T., & Witvliet, M. (2012). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen P(S)O en V(S)O 2006 – 2012. Brochure*. Nijmegen / Amsterdam: Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen, Radboud Universiteit / Regioplan Beleidsonderzoek.
- Olweus, D. (1987). Bully/victim problems among schoolchildren in Scandinavia. In J.P. Myklebust & R. Ommundsen (Eds.), *Psykologprofesjonen mot ar 2000* (pp. 395-413). Oslo: Universitetsforlaget.
- Onderwijsraad. (2006). *Naar meer evidence based onderwijs: Advies*. Den Haag: Auteur.
- Witvliet, M., Van den Tillaart, J., Van Bergen, K., Mooij, T., Fettelaar, D., De Wit, W., & Vierke, H. (2012). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair onderwijs 2010-2012; Voortgezet onderwijs 2006-2012*. Amsterdam / Nijmegen: Regioplan / Radboud Universiteit, Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.

Bijlage: Pesten in eerdere landelijke onderzoeken (1991, 1993, 2000)

Mooij (1992) heeft in 1991 landelijk representatief onderzoek verricht met behulp van de vragenlijst van Olweus (1987) naar ‘pesten’ ofwel ‘treiteren’ bij leerlingen in het PO en VO. Daarnaast heeft hij enkele kernvragen uit 1991 tevens betrokken in landelijk representatief onderzoek dat in 2000 werd uitgevoerd bij leerlingen in het VO (Mooij, 2001). Op basis van deze onderzoeken zijn de volgende percentages wat betreft de frequentie van pesten in deze jaren en de relevante onderwijstypen te geven: zie Tabel B1.

Tabel B1 – Percentages pesten of treiteren in landelijk representatief onderzoek bij leerlingen in het PO en VO (Mooij, 1992, 2001)

Vraagstelling	Hoe vaak hebben andere kinderen jou dit schooljaar getreiterd? (slachtoffer van pesten)			Hoe vaak heb je zelf meegedaan met het treiteren van andere kinderen op school? (dader van pesten)		
	PO	VO		PO	VO	
Jaar van afname	1991	1991	2000	1991	1991	2000
Antwoordalternatief:						
Niet	39%	71%	69%	30%	44%	59%
1 of 2 keer	38%	23%	22%	50%	40%	32%
Regelmatig	15%	4%	4%	14%	11%	6%
Ongeveer 1 keer per week	4%	0%	2%	3%	2%	1%
Verschillende keren per week	4%	2%	3%	3%	3%	2%

In Tabel B1 komt naar voren dat, in de periode 1991 – 2000, het gepest worden en zelf pesten vaker voorkomen in het PO dan in het VO. In het PO bedraagt het regelmatig of vaker worden gepest, en ook het zelf pesten, circa 20 tot 23%; in het VO varieert het percentage ‘worden gepest’ van 6 – 9 en het percentage ‘zelf pesten’ van 9 – 16.

Landelijke percentages wat betreft pesten en geweld gebaseerd op directe vragen hiernaar zijn te baseren op onderzoeken uit 1993 en 2000 in het VO (zie Mooij, 1994, 2001). Deze percentages worden, uitgesplitst naar slachtofferschap en daderschap, weergegeven in Tabel B2.

Tabel B2 – Percentages slachtoffer en dader van pesten respectievelijk geweld in landelijk representatief onderzoek bij leerlingen in het VO (Mooij, 1994, 2001)

	Slachtoffer	Dader	1993	2000
Pesten	Ik word wel eens gepest door andere leerlingen op school		17%	14%
		Ik pest zelf wel eens andere leerlingen op school	36%	21%
Geweld	Ik ben wel eens slachtoffer van geweld van andere leerlingen op school		5%	6%
		Ik gebruik zelf wel eens geweld tegen andere leerlingen op school	9%	10%

Wat betreft pesten lijkt er in de periode 1993 – 2000 sprake van een relatieve afname bij leerlingen in het VO (zie verder Mooij, 2001). Tevens zou, in vergelijking met de vraagstelling in Tabel B1, de aard van de vraagstelling in Tabel B2 kunnen resulteren in iets hogere percentages ‘pesten’.

